

Yüzleşmeyi Dayatan Sorun: ‘Yeni İrkçılık ve Cinsiyetçilik’- Yüksel Genç

17 Haziran'da Onur Gencer isimli bir şahsın HDP İzmir il binasına saldırısı sonucu Deniz Poyraz'ın yaşamını yitirmesiyle başlayan, Konya'da 30 Temmuz'da Dedeoğlu ailesinin katledilmesi ile yükselen saldırılar; “ırkçılık” ve “ırkçı saldırılar” söyleminin artık daha geniş bir kesim tarafından dillenesine, tartışılmasına yol açtı.

“İrkçılık” kavramının gündelik hayatın içinde daha fazla kesimce kavramsallaştırılmaya başlaması hem Kürt sorununa bakış hem de Türkiye toplumunun egemen tariflenme biçiminde yeni bir evreye işaret ediyor. Zira geç uluslaşma evresi ve ulus-devletleşme sürecine paralel olarak inşa edilen, “milliyetçilik” kavramıyla yumuşak geçiş ve kabulleri oluşturulmaya çalışılan “ırkçılık”; bu uzun yıllarda söylemsel görünürlükten uzak kılınarak korunma zırhına da sahip oldu.

Yaşanan ırkçılıktır

Ulus-devletleşmenin ideolojik formu olan “milliyetçiliğin” öncelenmesinin kaçınılmaz sonucu olan “ırkçılık” meselesi, Türkiye toplumunda içkin ama görünmez olarak yapılanmayı sürdürdü. Ortaya çıkan algı, yönelim, ayrımcılık ve ötekileştirme hallerinin “ırkçılık” olduğuna dair savların, daha çok bu “hallere” maruz kalanlar tarafından dillendirilmesi ile sınırlı kalması, ırkçılıkla mücadelede en büyük zaafı oluşturdu.

Oysa tanımı hâlâ pek çoklarınca müphem olsa da, ırkçılıkla mücadele, öncelikle ortada olan olgunun ırkçılık olduğunun kabulünü zorunlu kılar. Bilinmelidir ki; kabul edilmemiş hiçbir sorun çözülmez, adı doğru konulmamış hiçbir sorun için de başarılı bir çözüm ve mücadele yöntemi belirlenemez.

Örneğin, farklı kimliğinden kaynaklı linçe uğrama vakalarını veya saldırıları "vatandaş hassasiyeti", “yurttaş duyarlılığı”, “toplumsal gerilimin dışı vurumu”, “terörizme karşı halk duyarlılığı”, “vatanseverlik gösterisi” vb. olarak tanımlamanız başkadır; ırkçılık olarak tanımlamanız bambaşkadır. Bu durumlardan hangisini tercih ediyorsanız, orada makbul toplum tarifiniz de, egemenlik kurma renginiz de farklılaşır.

İrkçılık egemenlik aracıdır

Öte yandan ırkçılıkla mücadele devletlere veya hükümetlere bırakılmayacak denli toplumsal karşı duruşlar ister. Nihayetinde ırkçılık bir tür iktidar/egemenlik kurma, iktidarı/egemenliği yayma biçimi ve aracıdır. İrkçılık ne denli yapılandırılmış ve yayılmış ise; ırkçı şiddet ne denli meşrulaşmış ve genelleşmiş ise egemenliğin/iktidarın tesisi de o denli yoğun ve derindir. Tam da bu nedenle iktidarlar, egemenlik tarifi dışında kalan her tür “farklıyı” hedefler, her tür “farklının” bir aradalığı ya da dayanışmasını risk kabul eder, “beka” olarak sorunsallaştırır. Ve bu “beka sorunuyla”, “ırsallaştırılmış toplum” eliyle baş etme yöntemini benimser. Çünkü bu aynı zamanda iktidar olma, hükmetme biçimine toplumsal rıza üretme ihtiyacını da karşılar.

Bu noktada ırkçılıkla mücadele için;

1) Irkçılığın ne olduğuna, ne tür durumlarda ne tip söylemsel örüntülerle kendini tariflediğine dair farkındalık geliştirmek gerekir. Günümüzde biyolojik/ırka dayalı üstünlük teorilerini aşmış; kültürel egemenlik teorileri ile de buluşmuş; etnik, dinsel, kültürel, cinsel, düşünsel farklı toplumsal yapıları hedefleyen egemenlik ilişkilerine eklenerek ya da onları kendine eklemeyerek yeni boyutlar kazanmış bir hegemonya ideolojisi olduğunu bilmek gerekir.

2) Yaşanan saldırının niteliğini doğru tariflemek, adını doğru koymak, toplumsal yaygınlık ve kabul haline bağlı olarak ırkçılığı münferit ve dışsal saymamak gerekir.

3) Irkçılıkla mücadelenin mutlaka toplumsal karşı duruşlar gerektirdiğini bilmek; ırkçı yönelimden etkilenen “öteki kimliğin” varlığını korumakla ilgili mücadelesi dışında; esas olarak “ırkçı” olarak tariflenen egemen ulus/kimliğe sahip olanların, ırkçılığa karşı mücadelesinin ırkçılığın aşılmasında, hiç değilse etkisizleşmesinde sonuç alıcı olduğunu unutmamak gerekir.

Anımsayalım ki; Almanya'da ırkçılıkla mücadelenin kısmi başarısının ardında, Yahudi soykırımını da içeren eylemlerin insanlık dışı ve ırkçı yönelim olduğunun kabul edilmesi; Alman toplumunun da özeleştirici süreci geliştirmesi, içerdikleri ırkçılığa karşı kendi mücadelelerini verme yoluna girmeleri yatar. Özellikle sol, feminist ve demokratik yapı ve grupların öncülüğü bir toplumsal karşı duruşun gelişmesinde öncü rol oynar. Yeri gelmişken Étienne Balibar'ın ırkçılıkla mücadeleye ilişkin söylemini de hatırlamakta fayda var; “... Irkçılığın gelişiminin demokratik yurttaşlığın zindeliği ile ters orantılı olduğunu söylemek isterim. 'Hepimiz ırkçıyız' gibi beylik sözleri tekrar etmek pek faydalı olmasa da, bu eğer kolektif bir mücadele olacaksa, kendi benliklerimizin dönüşümleri yoluyla, dolayısıyla başka toplumsal ilişkileri, başka 'öteki' figürlerini hayal etmeye ve kendimize yeni bir kimlik inşa etmeye dönük çabalarla ilerleyeceğini vurgulamak önemlidir... Yani kapitalizmi, milliyetçiliği, emperyalizmi ve bunların son avatarlarını dönüştürecek politik bir mücadeleye ihtiyacımız var...”

Mücadeleden kaçışta bir yol; Tarifi müphemleştirmek

Türkiye'de ırkçılığın görünümüleri ve ırkçılığın tarifi açısından yaşanan karmaşa ırkçılıkla mücadelede zafiyet nedenlerinden biri olarak karşımızda duruyor. Nitekim bir kesim için “ırkçılık bir hastalıktır”, kimi için toplumların bir tür “gençlik hastalığıdır.” Ancak ırkçılığı hastalık kabul etmek, hem olguyu münferitleştirmekte, hem de ırkçı saldırıların ortaya çıkardığı sonuçları/suçları kabul edilebilir, tolere edilebilir kılmaktadır.

Irkçı yönelimle ortaya çıkan suçlar kadar, tesis/tahkim edilen egemenlik hali gözden kaçırılmakta, ırkçılık ile iktidar ilişkisi kapatılmakta, ideolojik bir form olarak mücadele edilebilirliği, yürütülebilirliği engellenmektedir. Aynı zamanda ırkçılıkla mücadele yöntemlerinden biri olan “toplumsal yüzleşme” süreçleri ötelenmektedir.

Öte yandan, ırkçılığın biyolojik/ırksal üstünlük teorileri içerdiği, bunun da farklı ırklara dönük fiziksel kırımlar önerdiği, ama Türklerden başka kimliklerin varlığı ve hatta vatandaşlık bağıyla bağlı herkesin Türk sayılabildiği bir eşit yurttaşlık düzleminde bulunmalarının bu tür fiziksel kırımlara

gidilmediğinin göstergesi olduğunu savlayan genişçe bir kesim de mevcut. Oysa bu söylem 3 şeyin inkârıdır;

1) Türk ulus-devletçiliğine giden yolda yaşanan Ermeni Soykırımı'nın, Rum ve Yahudi pogromlarının ve süregelen Kürt kırımlarının

2) Irkçılığın son 50 yılda etnik, ulusal, kültürel, dinsel, cinsel bağlamlara eklenerek geliştirdiği yeni boyutun

3) Bu söylemin bizzatıhi ırkçılık ürettiğinin!

Aslında Türkiye'de hem fiziksel kırımları içeren hem de kültürel/kimliksel ret ve asimilasyonları içeren eski ve yeni ırkçılığın unsurlarına sahip ciddi bir problem mevcuttur. Bunun güncel yansımalarını mülteciler, Aleviler, Kürtler, kadınlar ve LGBTİ+'lara karşı yönelim ve uygulamalarda günü birlik görmek mümkündür. Üstelik bu yönelim ve uygulamalar mevcut iktidarın egemenlik tesisini ve pekiştirmesinde oldukça kullanışlı aparatlar olarak tekrarlanıyor. Ne var ki, bu ırkçılık hallerine ve egemenlik tesisine karşı mücadele daha ziyade yönelimlerin hedefindeki "öteki", "biz"den olmayana yüklenmiş görünüyor. Oysa açıkça söylemek gerekir ki; Irkçılığın geriletilmesi ve yenilmesinde birincil sorumluluk Türk kimliğine sahip olanlara aittir.

Irkçılık ve cinsiyetçiliğin ortaklığının deşifresi; Kadın mücadelesi

Türkiye'de ırkçılığa karşı henüz güçlü ve açık bir hareket örgütlenmiş olmasa da "öteki" kimlik sahiplerinin verdiği eşitlik ve özgürlük temalı her tür mücadele ırkçılığa karşı da verilmiş mücadele olarak kodlanmak durumunda.

Étienne Balibar'ın ırkçılığın karşısında konumlandığı "demokratik yurttaşlığın zindeliği", bu hareketlerin mücadeleleri ile şimdilik mümkün görünüyor. Özellikle Kürtlerin ve kadınların mücadelesi hem ırkçılığı deşifre edici, hem de geriletici özellik taşıyor.

Balibar'ın "ırksız ırkçılık" diye tariflediği, kiminin kültürel ırkçılık ya da yeni ırkçılık dediği hâl, bu kimliklerin mücadelesini zorunlu da kılıyor. Nihayetinde "yeni" ırkçılık; cins, kültür, bölge sınıf, inanç temelli pek çok ayrımcı ideolojiyi birbirine eklemleyerek ilerliyor. "Bu genişleme egemenlik ilişkisinin arkaik aktörlerinin de ırkçılıkla mücadelede etkin ve temel olmasını sağlıyor. Bu noktada ırkçılık ile cinsiyetçilik arasındaki ilişkiyi görmemek için kör olmak gerekiyor.

Irkçılığın (ötekileştirmenin, ayrımcılığın ve kutuplaşmanın) tavan yaptığı dönemlerde kadın katliamlarının, kadına karşı yönelimlerin ve toplumsal cinsiyetçiliğin derinleşmesi, yaygınlaşması ve olağanlaşmasının bu durumla ilişkisi bulunuyor. Aynı zamanda gelişen kadın özgürlük hareketleri ile

ırkçılığın cinsiyetçiliğe eklenmiş bağlamının görünür olmasında temel bir katkısı bulunuyor. Özellikle 3. ve 4. dalga kadın hareketlerinin gelişimi bu konuda etkili olmuşa benziyor.

İrkçılığın, “yeni ırkçılık” olarak genişlediği zaman ile kadın hareketlerinin 3. ve 4 dalga feminist hareketlere evrilerek genişlediği zaman paralellikler içeriyor. Mücadele kapsamını genişleten kadın hareketleri, ırkçılıkla dizayn edilen egemenlik alanını daralttıkça ırkçılık da bu yeni direnç noktasına uygun olarak güncellenmişe benziyor.

Bilindiği üzere; hangi ırk ve sınıfa dahil olursa olsun kadınların tüm egemen erkek dünyasında kadın olmaktan kaynaklı ortak eşitsizlik problemleri olduğunu savlayan ve kadınla erkeği eşitleyecek hakları kazanma mücadelesi ile öne çıkan ilk iki feminist dalganın farklı ezilme ilişkilerini taşıyan kimliklere sahip kadınların dertlerine deva olmadığı fikri, 3. dalga feminist hareket ile gelişti. Daha çok ten rengi, etnik kimlik, inanç ve sınıfsal tabiiyeti nedeni ile ayrımcılığa uğrayan, bu farklı kimliklerinin özgürleşmesini kadın özgürlüğünün bir parçası olarak kodlamaya başlayan yeni dalga; ırkçılığı hedeflediği gibi, ırkçılığın yöneldiği diğer ezilme ilişkilerinin de görünür olmasını sağladı.

4. dalga feminizm ile de; ırkçılığa, emperyalizme, sömürgeleştirmeye, doğanın yıkımına, patriyarkaya, heteroseksizme ve neo liberalizme karşı ırkçılığı, açıktan cins özgürlük mücadelesinin ana hedefi olarak işaretledi. Böylece cinsiyetçilik yeni ırkçı söylemlerin önemli bir bileşeni olarak belirginleşti.

İrkçılıkta gizliliğin imkansızlığı: Kürt kadın hareketi

Türkiye'de bu bağlamda Kürt kadın hareketi yeni ırkçılığı deşifre etmede ve onunla mücadelede en önemli aktörlerden biridir. 3. ve 4. dalga feminizmin bölgedeki önemli temsilcilerinden olan Kürt kadın hareketi; Kürt ulusal kimliği ile kadın kimliğinin özgürleşmesini birbirinin koşutu olarak deneyimlerken, benzer koşutluğu sınıfsal, inaçsal farklı kimlikler için de önerirken; üyeleri çoğu kez etnik ve cinsel kimliği nedeniyle ırkçı yönelimlerin hedefi oluyor.

Kürt kadın hareketi mücadele, örgütlenme ve eylem hattını geliştirdikçe, ittifak ve ağlarla genişledikçe, politik- toplumsal yaşamı üreten süreçlere eşit özneler ve karar alıcılar olarak yerleştikçe; hem egemen erkekliğin, hem Kürtlüğü 'beka sorunu' olarak kodlayan devlet ve diğer egemen yapıların yönelimlerine maruz kalıyor. Mücadelesini de bu bakımdan çok yönlü vermek durumunda kalıyor. Bu yanılla aslında “demokratik yurttaşlığın zindeliğini” sağlıyor, diğer bir deyişle radikal demokrasi inşasını yürütüyor.

Cinsiyetleşmiş ırkçılık / ırkçılaşmış cinsiyetçilik

Türkiye'de tırmanışa geçen ırkçılık-otoriterlik-geleneksellik bağlamına paralel olarak kadın katliamları ve kadına yönelik şiddetin artışı bize yeni ırkçılığın karakteri hakkında kuşkusuz çok şey anlatırken; Kürt kadınlarına dönük ayrıca devlet adına hareket eden yapı ve grupların, paramiliter ve militer kimliklilerin yönelimleri tam da yukarda anlatmaya çalıştığımızla uyumlu görünüyor. Türkiye'de kadın katliamlarında ve kadına yönelik şiddette “ırkçılaşmış cinsiyetçiliğin” renkleri belirgin iken; yönelim Kürt kimlikli bir kadına ise “cinsiyetçileşmiş ırkçılık” diyebileceğimiz bir tonajla

karşılaşıyor. İpek Er'i intihara sürükleyen Musa Orhan'ın arkadaşı ile Wahtsapp görüşmeleri buna küçük bir örnek. Üniformalı ya da kamu görevlisi isimlerin karıştığı taciz ve şiddet olaylarının Kürt kimlikli kadınlara dönük daha çok geliştiğini düşündüren haberler, 2015 yılında bir çatışmada yaşamını yitiren Kevser Ertürk'ün (Ekin Van) cansız bedeninin çırılçıplak sergilenmesi gibi örnekler cinsiyetçileşmiş ırkçılığın örneklerinden sayılabilir.

Öte yandan örgütlü ve politik Kürt kadınlarının kamu otoritelerince açık hedef olduğunu gösteren pek çok örneğe de rastlarız; 2015 Ağustos'u ardından başlayan kent kuşatmalarında, kadınların açıktan hedeflendiğini, Kürt kadınlarının çatışmaların olağan mağduru olmaktan ziyade politik bir özne olarak hedeflendiğini düşündüren pek çok örnek burada atlanmamalı. Yine Şubat 2020'de İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun "PKK bir kadın örgütüdür, bunun üzerine konuşlanmıştır" biçimindeki beyanı, ardından gelişen gözaltı furyaları, Rosa Kadın Derneği'ne çoklu operasyonlar buna örnektir.

Kürt kadınlarına dönük cinsiyetçileşmiş ırkçılığın başka örneğini ise kadın kazanımlarının reddi ve gaspı oluşturmaktadır; 2016 yılından bu yana Kürt kentlerine atanan kayyımların, belediyeler bünyesinde kurulmuş kadın kurumlarının önemli kısmını kapatmış olması, kapatamadığına erkek yönetici ataması; eş başkanlık uygulamasının suç sayılması bu konuda ilk akla gelen örneklerdendir. Yeri gelmişken kayyımların göreve geldikten sonra en çok kapattığı kurum ve yapıların; kadın kurumları, çoğunluğu anadilde hizmet veren kültür-sanat kurumları olduğunu, bunlara paralel olarak Kürtçe tabelaların kaldırılmasını, Kürtçe yer, sokak, cadde isimlerinin değiştirilmesini de anımsamak gerekir.

Örneklerden de anlaşılacağı üzere "cinsiyetçileşmiş ırkçılığın" şiddeti ile Kürt kadın hareketinin etki gücü arasında bir paralellik olduğunu söylemek pekala mümkün. Bu paralelliği bozacak olan temel şey ise, ırkçılığın tüm yeni görünümüne karşı güçlü, birleşik, örgütlü mücadele ağları kurmaktır. Tüm yönelimlere ve otoriter iklime rağmen hâlâ güçlü ve eylemli olmayı başaran Türkiye kadın hareketi ile Kürt kadın hareketinin buluşan, kesişen birbirini güçlendiren mücadelesi Türkiye'de ki ırkçılık ile mücadelede en büyük şans olmayı sürdürmektedir.

Yüksel Genç